

РЕЦЕНЗІЯ
НА МОНОГРАФІЮ О. ПРОСЯНИК
«ФЕРДИНАНД ДЕ СОССЮР: ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ»
(ХАРКІВ: ХАРКІВСЬКЕ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО, 2018)

Попри те, що монографія Оксани Просяник присвячена висвітленню проблем наукової спадщини лише однієї (втім, надзвичайно важливої) персоналії, дослідження охоплює досить широкий спектр питань сучасного мовознавства – історію науки, лінгвістичну історіографію, розвиток методології лінгвістичних досліджень, а найвагомішою репрезентативною даного доробку є нове осмислення структуралізму в контексті антропоцентричної концепції мови.

Представлена у Вступі проблематика і заявлена методологія дослідження дозволяє класифікувати дану монографію як таку, що належить до сфери лінгвістичної історіографії – детальний аналіз першоджерел, процесу їх редагування, інтерпретації, видання і, зрештою, виявлення спотворень та подальша реконструкція первинних ідей видатного мовознавця ХХ століття Фердинанда де Соссюра. У цьому сенсі розвідка пані Просяник постає як вичерпне дослідження, що включає в коло аналізованих матеріалів не лише напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців у цій галузі, а й самостійну роботу з першоджерелами. Репрезентація цієї наукової проблематики у вітчизняному науковому дискурсі вже є достатньою підставою розглядати монографію О. Просяник як самостійне новітнє дослідження, актуальність якого зумовлена викликами сучасного мовознавства. Втім, ще раз зауважимо, що ця наукова праця не обмежується систематичним викладом напрацювань інших науковців щодо зазначеної проблематики, а й характеризується новизною висновків щодо оригінальних ідей де Соссюра.

Проте методологія реконструкції первинних ідей видатного лінгвіста, децю спотворених інтерпретаціями його учнів та послідовників, не обмежується лише суто історичними завданнями. Заявлена в самій темі монографії «деміфологізація» охоплює не лише «історичну правду», а й саму концепцію. Тобто мета дослідження значно ширша: переосмислення створеного де Соссюром наукового концепту як у світлі методології історії науки, так і в контексті сучасних викликів, що стоять перед мовознавством. У цьому сенсі дане дослідження присвячене проблемам загального мовознавства, зокрема вивченню структуралізму як однієї з провідних лінгвістичних течій ХХ століття.

Монографія структурована відповідно до цих двох завдань – реконструкції оригінальної концепції де Соссюра і переосмислення їх актуальності в контексті сучасних лінгвістичних теорій: перший розділ присвячено перегляду знакового для структуралізму розрізнення мови і мовної діяльності (*langue vs. langage*), приписаного де Соссюру визначення мови як системи в собі і головного об'єкта лінгвістичних досліджень; другий розділ розглядає фундаментальні поняття концепції Ф. де Соссюра (*langue – parole – discours*) та пропонує ревізію їхнього традиційного розуміння; у третьому розділі проаналі-

зовано основні постулати концепції Ф. де Соссюра у світлі їхньої мовознавчої рецепції, тобто розглядаються базові онтологічні характеристики мовної діяльності та семіологічна концепція; четвертий розділ присвячено філософсько-методологічним основам і джерелам структуралізму.

Розглядаючи розрізнення мови і мовлення в традиційно приписуваних соссюрівському структуралізму термінах, авторка апелює не лише до праць тих лінгвістів, які порушували цю проблему (Р. Годеля, Н. О. Слюсарєвої, В. Г. Кузнецова, І. П. Сусова, О. С. Ахманової, О. В. Лешака, М. С. Лабашука), а й здійснює самостійний вичерпний аналіз відомих на сьогодні автентичних текстів Фердинанда де Соссюра, послуговуючись текстами мовою оригіналу. З іншого боку, авторка досліджує феномен розвитку структуралістських ідей, що базуються на некоректній інтерпретації протиставлення *langue vs. langage*. Детальний аналіз хибних тлумачень ідей де Соссюра у зіставленні із оригінальними текстами видатного мовознавця дозволяє авторці чітко окреслити основні характерні риси його концепції мовної діяльності – мови – мовлення: «цілісне видове і культурно-історичне системне поняття мовної діяльності (*langage*), яке протиставлено, з одного боку, поняттю мови (*langue*) як статичної інваріантної індивідуально-психічної за своєю онтологічною сутністю системи знаків і правил їхнього використання в комунікації, а з іншого – одиничній комунікативній події, яка існує тут і зараз, – мовленню (*parole, discours*)» (с. 62).

Детальна ревізія фундаментальних понять соссюрівської концепції *langue – parole – discours* (представлена детально у 2-у розділі), базових онтологічних характеристик мовної діяльності – реляціонізму онтології мовної діяльності, різниці як конститутивного відношення та структурних відношень, разом із переглядом семіологічної концепції Ф. де Соссюра (розділ 3-й) найбільш виразно демонструє методологію дослідження та новизну даної монографії: такий підхід дає змогу авторці не лише чітко окреслити принципів автентичні характеристики мовознавчої концепції де Соссюра, а й виявити базові методологічні засади вченого, які не були належно представлені його учнями та послідовниками. Власне це, на нашу думку, є найбільш цінним здобутком дослідниці – актуалізація методології вченого в контексті формування нових завдань для сучасної лінгвістики.

Аналіз філософських основ методології Фердинанда де Соссюра (розділ 4-й) виявляє антропоцентричний, соціально-орієнтований та функціональний підходи: «Ф. де Соссюр був функціоналістом (будь-який об'єкт лінгвістичного дослідження має розглядатися у функціональних зв'язках з іншими об'єктами) і прагматистом (насамперед треба виявляти релевантні відмінності й характерні риси кож-

ного об'єкта, його мовну або мовленнєву цінність)» (с. 259). Важливою в цьому контексті є ревізія традиційного сприйняття опозиції *синхронії* – *діахронії* у світлі методології вченого, який протиставляв ці два поняття не на основі хронологічного критерію (сучасне – історичне), а як «мовне (системне) – мовленнєве (лінійне)» (с. 212).

Дослідниця послідовно робить висновок, що структуралізм як лінгвістична течія є швидше творінням інтерпретаторів творчості де Соссюра, ніж його самого: «Абсолютно зрозуміло, що Ф. де Соссюр у лінгвістиці є засновником не тільки і не стільки структуралізму» (с. 260). Проте ця теза ставить перед нами нову проблему: чи не структуралізм як *квази-соссюрівська* концепція із усіма її відмінними від «оригіналу» особливостями спричинив масштабні зрушення у лінгвістиці ХХ століття? Чи не нав'язаний працям Фердинанда де Соссюра його послідовниками Ш. Баллі та А. Сеше акцент на мові як «системі в собі» мотивував розробку структуралістської методології, результатом якої стало створення штучних мов, комп'ютерного програмування, розвиток генеративної граматики та ін.? Чи мала би такі ж наслідки «чиста» соссюрівська концепція і чи не залишилася б вона маргінальною ідеєю без тієї специфічної інтерпретації та активної популяризації, якій ми завдячуємо його послідовникам? Втім, це вже питання до історії науки, зокрема до феномену «апокрифічних» (наслідуючи термін О. С. Ахманової) інтерпретацій щодо першоджерел наукових текстів та їх ролі в науковому дискурсі.

Звичайно, відкриття справжнього де Соссюра є не менш важливим, адже, як показує дослідниця у своїй монографії, його ідеї багато в чому випередили час, зокрема антропоцентричний підхід у лінгвістиці та методологія комплексного міждисциплінарного вивчення людської мови у зв'язку з іншими галузями гуманітарних знань. Ці відкриття, що відбулися вже після видання «Курсу загальної лінгвістики» і навіть після формування концепту квази-соссюрівського структуралізму з усіма його позитивними і негативними наслідками, лише підтвердили наукову обґрунтованість та об'єктивну необхідність повороту до антропоцентричної лінгвістики, який відбувся у II-й половині ХХ ст. У цьому плані монографія О. Просяник є актуальною репрезентацією даної проблеми в українському науковому дискурсі.

В цілому варто зазначити, що монографія Оксани Просяник є фундаментальним дослідженням, результати і висновки якого мають не лише бути врахованими при викладанні курсів та розробці навчальних посібників із загального мовознавства й історії лінгвістичних вчень, а й мотивувати до перегляду вже сформованих інтерпретацій структуралізму та його методології в українському науковому лінгвістичному дискурсі.

Дмитро Цолін,
доктор філологічних наук, проф. кафедри
англійської філології
Національного університету
«Острозька академія»